

Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу – 145 година трајања

Ивана Петковић
Народна библиотека „Стеван Сремац“, Ниш
ivana.petkovic_4@hotmail.com

Сажетак

Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу 2024. године обележава 145 година постојања. У њеној повести се, као у огледалу, пресликавала и модерна историја Ниша, јер се развијала и мењала заједно са градом и са ширим друштвено-историјским контекстом. Циљ овог рада је да се нагласи њена дуготрајност и континуирани напредак, будући да на путу библиотеке, културне и просветне мисије истрајава од 1879. године. Историјским освртом указује се на периоде и личности који су је обликовале, са више или мање успеха. Библиотека је од почетака јавне делатности истрајно и методично обнављала и богатила своје фондове и развијала библиотечно-информациону делатност. Данас је она установа културе, организационо и стручно уређена по савременим библиотечким принципима.

Кључне речи: Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу, 145 година рада, јубилеј историјат, организација

Увод

Пут стварања самосталне српске државе започео је отпором отоманској окупацији почетком 19. века, који је постепено прерастао у идеју о потреби да се српски народ који је живео у два велика царевинама, Аустроугарској и Турској, уједини. Први и Други српски устанак довели су до стварања вазалне кнежевине, а потом и независне Кнежевине Србије. Ратови и буне вођени за слободу, независност и уједињење свих делова расцепканог српског народа окончани су Берлинским конгресом 1878. године, на ком је Србија призната као суверена држава, и чије су границе проширене за четири нова округа на југу: Нишки, Пиротски, Топлички и Врањски („Нови крајеви“ или „Нова Србија“).

Ови прецизно дефинисани политички циљеви ишли су у корак и са јасно одређеним духовним оквиром. Борба за успостављање јединствене српске нације налагала је да се, поред територијалних, повуку подједнако значајне границе властите културе.¹ Због тога је најважнији задатак у стварању хомогене српске државе био да се новоослобођени крајеви што пре привредно, политички, културно и етнички интегришу у матичну Кнежевину Србију.

Ниш је ослобођен од Турака 29. децембра 1877. по старом, односно 11. јануара 1878. године по новом календару. Период по ослобођењу сагледан је као период снажног преображаја овог места, будући да су уследиле промене турског државног, правног, политичког и економског система, начина живота и оријенталне културе уопште. Како је забележио Сретен Л. Поповић, „таквог покрета, таквог преобраћаја, не виде Ниш ни за сто година турске владавине као за ово неколико месеци откако је освојен“.² Постао је значајан политички центар ондашње државе, па су га називали и другом престоницом, у којој су Обреновићи имали свој двор, и у којој је заседала Народна скупштина. Сprovedена је аграрна

¹ Дејан Медаковић, „Уводна реч“, у *100 најзначајнијих Срба* (Београд: Принцип, 2001), XV–XX.

² Сретен Л. Поповић, *Путовање по Новој Србији* (Београд: Српска књижевна задруга, 1950), 273.

реформа, успостављене су средња управа и општинска власт, уведени редовни судови, а упоредо са формирањем цивилне власти радило се и на формирању културних и просветних установа. После Београда, Ниш је постао други велики школски, просветни и културни центар Србије.

Почеци библиотечке делатности

Библиотекарство на овим просторима има дугу традицију. У Нишу је и у време турске владавине постојала библиотека која се налазила у нишкој Тврђави, поред Бурмали (односно Реисове или Бали-бегове) џамије, позната под називом Мидхат-пашина библиотека. Након његовог одласка из Ниша и због недостатка новчаних средстава постепено се гасила, али је извесно да је радила до 1864. године. Забележено је да је, наново, након добијених новчаних средстава, свечано отворена јануара 1868. године. Није била намењена српском већ мухамеданском, турском становништву, а читаоци су могли да је користе током целог дана. Радила је до краја 1877. године, а не зна се шта је било с њом после ослобођења Ниша.³

Угледајући се на европску праксу, новоформирана грађанска класа је у младој српској држави, свесна значаја образовања за национално и културно уздизање, отварала читалишта „поради читања новина и књига и поради међусобног сообраштенија“, како је наведено у другом члану „Правила за српско читалиште у Београду“, која су донета 1846. године.⁴ Из истих разлога и у новоослобођеним крајевима, па и у Нишу су, поред институција различитог типа, отваране и културне институције попут читаоница и читалишта, које су у времену општег националног заноса играле и значајну улогу у хомогенизацији српског народа у слободној и независној Кнежевини.

Утврђено је да је Народна библиотека у Нишу израсла из читаонице, која је, у оквиру Гимназије, основана годину дана по ослобођењу града од Турака.⁵ Указом кнеза Милана Обреновића 1878. почела је да ради прва нишка, тзв. Велика гимназија, а на иницијативу њених професора 1879. и читаоница, намењена пре свега предавачима и ученицима, али и грађанима, те јој се приписује карактер читалишта. Због јавног карактера ове читаонице 1879. година је прихваћена за почетну у раду нишке народне библиотеке.⁶

Од инвентара, читаоница у Нишу имала је астале, лампе, слике и орман за књиге, а према годишњем, руком писаном извештају гимназијског професора и деловође Стевана Сремца (1855–1906) за 1880. годину, бројала је 45 књига и била је претплаћена на 10 домаћих часописа (*Видело*, *Глас Црногораца*, *Застава*, *Истиок*, *Јавор*, *Сељак*, *Србске новине*, *Српски лист*, *Српска зора*, *Тежак*) и 11 страних (два на грчком, четири на немачком, два на француском, два на енглеском, један на турском). Годишња чланарина је износила 12 динара, а услуге ове читаонице користило је 107 евидентираних чланова.⁷

³ Исмаил Ерен, „Мидхат-пашина библиотека“, *Библиошкар* Год. 20, бр. 1/2 (1968): 32–34.

⁴ Десанка Стаматовић, *Читалишта у Србији у XIX веку* (Панчево: Градска библиотека, 2011), 110–117.

⁵ Баштини тековине ове читаонице.

⁶ Поред ове, 1879. године се у Нишу помиње још једна читаоница. У листу *Истиок* објављено је да су „грађани вароши Ниша [...] образовали Читаоницу, како би читањем одабранијех списа и листова, као и вечерњим претресањем и главнијех питања која засецају у развитак и напредак српског народа, радило на остварењу своје узвишене мете“ те да „међу најзнатније прилоге долази на прво место прилог Његовог величанства књаза 120 динара...“. – „Јавна благодарност“, *Истиок* (9. III 1879).

Из писма објављеног у *Нишкит новината* сазнајемо да је она престала да постоји. Писмо је уреднику листа упутио последњи председник ове читаонице, „[...] која је на тако жалостан начин морала да угине једино, са ничим неоправданог немара нишког грађанства“ и у коме се потврђује да је „[...] још године 1879-те основана читаоница и до краја 1884-те године постојала“. У чланку се још каже да Живко Јовановић, у чијој је гостионици читаоница била смештена, потражује да му се кирија плати и да се из његове куће изнесе читаонички намештај. – „Писмо уреднику“, *Нишке новине* (1. V 1886).

⁷ Александра Вранеш, *Нишка народна библиотека: документи и свакодневица* (Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“, 2004), 22.

Читалишта у ондашњој Србији имала су значајну просветну, образовну и политичку улогу, а Десанка Стаматовић у њима препознаје заметке јавних библиотека. „Посматрано са становишта савремене библиотечке теорије и праксе, читалишта су у одређеном обиму и условима својег времена развила скоро све облике рада јавних, народних библиотека“.⁸

Поклонодавци и утемељивачи библиотеке: Јероним Јовановић и Стеван Сремац

Тестаментом састављеним 13. маја 1894. године шабачки и нишки епископ Јероним Јовановић (1825–1894)⁹ наменио је своју имовину просветним и добротворним циљевима. За потребе оснивања Народне библиотеке завештао је своју стамбену зграду, на углу тадашње Дворске¹⁰ и Крунске¹¹ улице, заједно са великим двориштем и више дворишних зграда, потом новац, као и личну библиотеку. Сматрао је да његова кућа има све одговарајуће просторне и друге капацитете за уређену народну библиотеку. Ниједна културна установа деценијама није имала наменски изграђену зграду, а Ниш је, безмало век и по, још увек нема. Због тога, када се из данашње перспективе сагледа овај чин добротворства, његов значај је још и већи, односно, према запажању Гаврила Ковијанића, „утолико је његов легат драгоценији“.¹²

Није познато које су књиге чиниле Јеронимову личну библиотеку, али неки извори наводе да је „бројала 378 разних дела“, а према непотпуном инвентару део фонда су чинили и часописи: *Српски сион*, *Revue de famille* (Париз, 1891–1894) – 57 свезака; *Revue internationale* (Париз 1889–1890) – 14 свезака; *L'Alliance Francaise Bulletin* (Париз, 1893); *Вайроси филозофији* (Москва, 1890–1893) – пет свезака; *Насџавник* (1890–1893) – 23 свеске *Војин* (1865–1867) – 20 свезака; *Весник српске цркве* (1890–1894) – 52 свеске; *Годишњица Чуйићеве задужбине*, (бр. 5 за 1877. и бр. 7 за 1878); *Српски лешојис* (књ. 114 за 1872); *Календар са шемаџизмом* (1863); календар *Орлић* (1867); *Гласник друштва српске словесности* (1847–1862) – девет свезака; годишње извештаје Београдске богословије (1884–1885, 1882–1883).¹³ Али је зато познато да је судски оставински спор са Лујзом Лонингер, домаћицом владике Јеронима, трајао десет година. Током деценијског поступка истовремено су се одвијале претприпремне радње за отварање ове библиотеке. На предлог Андре Ђорђевића, министра просвете, 1899. године Министарство унутрашњих дела изменило је део Закона о штампи у ком се предвиђало да се од сваке штампане књиге по један примерак даје библиотекама у Нишу и Крагујевцу. Управа Библиотеке је 1903. године упутила апел српским књижевницима, издавачима и књижевним корпорацијама, како би се поклонима увећао фонд. Дародавци су, између осталих, били Павле Софрић (професор и библиотекар), Коста Ивковић (директор гимназије и старалац библиотеке, у пензији), Тихомир Ђорђевић (професор универзитета), Јован Жујовић (секретар, потом председник Српске академије наука), Јован Данић (лекар), Јевтимир Поповић (шеф Железничке станице), Матица српска, Народна библиотека у Београду и многи други, те је фонд увећан за 1105 дела у 3064 свеске, а затим су у наредној години стигла и сва Академијина издања и издања Српског ученог друштва. Исте године купљен је и потребан инвентар – три ормана, десет једноредних и дворедних сталажа за књиге, један велики и три мала

⁸ Стаматовић, Нав. дело, 15.

⁹ Шабачки и нишки епископ, Јероним Јовановић родио се у Шапцу 1825. године. Школовао се у родном граду, у Београду је учио богословију, а у Кијеву је завршио Духовну академију. Радио је као учитељ, вероучитељ, професор и ректор Београдске богословије, био је главни војни свештеник. Октобра 1877. године се замонашио и добио монашко име Јероним. За епископа нишког постављен је 1889. године. У овом граду провео је пет година. Умро је у Салцбургу 14. јуна 1894. године, а 16. јуна је сахрањен у Саборној цркви у Нишу.

¹⁰ Касније Јеронимова, по добротвору Јерониму Јовановићу.

¹¹ Данашња Улица Орловића Павла.

¹² Гаврило Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу: архивска траја* (Београд: Г. Ковијанић, 1986), 6.

¹³ Вранеш, Нав. дело, 37.

стола и 23 столице, а санација влаге задужбинске зграде, настале у великој поплави маја месеца 1897, када је трећина ондашњег града била под водом, трајала је до њеног свечаног отварања¹⁴ 1904. године – 19. септембра по старом, односно 1. октобра по новом календару. После Београда и Крагујевца, Ниш је постао трећи град у ондашњој Србији који је добио јавну библиотеку. Београдски лист *Правда* објавио је тим поводом програм свечаности, нагласивши да је то „врло лепа тековина за Ниш“.¹⁵ За старатеља библиотеке одређен је директор Гимназије, који је, по одлуци Министарства просвете, вршио и надзор, а први библиотекар Павле Софрић преузео је бригу о фонду који је бројао око 5000 књига. Одмах су установљена и правила, која су, поред осталог, регулисала и радно време Библиотеке, која је била отворена сваког радног дана од 16 до 19 часова, формирана је читаоница, а књиге су се издавале и за читање код куће.¹⁶

У знак захвалности, Библиотека је изнад гробнице на јужном зиду Саборне цркве у Нишу поставила спомен-плочу од шареног црвенкастог мермера високу 75cm и широку 90cm, на којој је писало: „Епископ нишки Јероним /1823–1894/ Просветном добротвору за вечни помен. Благодарна његова Задужбина Народна библиотека у Нишу“. Спомен-плоча је уништена у пожару који је избио 2001. године у Нишу.¹⁷

Две године након свечаног отварања, Библиотека у Нишу је обогатила књижни фонд још једним значајним поклоном. По жељи Стевана Сремца (1855–1906),¹⁸ његов рођени брат Јован поконио је 1906, постхумно, пишећу личну, богату библиотеку, уз услов да се књиге чувају одвојено од осталих. Комисију за примопредају чинили су Бранислав Нушић, Миле Павловић и Велимир Рајић. Управа је примила библиотеку, инвентарисала је и сместила у два велика ормана. Инвентарних бројева било је 770 у 1294 свеске. Павле Софрић, библиотекар, написао је на молбу уредништва листа *Босанска вила* исцрпан извештај о њеном обиму и профилу. Извршио је класификацију књига које је поделио у 9 група: српски аутори, стари класици у немачком и српском преводу, немачки писци у оригиналу, руски писци у оригиналу и немачком и француском преводу, чешки писац Холечек у преводу, мађарски песник Петефи у оригиналу и преводу, француски писци у оригиналу у преводу, италијанска, шпанска и португалска књижевност у преводу и енглески писци у немачком преводу, те више примерака Светог писма на неколико језика.¹⁹

У знак захвалности Управа библиотеке је Стевана Сремца јавно прогласила другим оснивачем Нишке библиотеке. Данас се у Народној библиотеци чувају 62 књиге, а на већини насловних страна, као доказ власништва, стоји Сремчев потпис. Међу њима је пет старих српских

¹⁴ Ковијанић, Нав. дело, 7–8.

¹⁵ „Из народа: Ниш“, *Правда* Год. 1, бр. 25 (25. 9. 1904): 3, преузето 5. 3. 2024, http://www.digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_297E5B2BA5B6B1AB05C31088275D9858-1904-09-25.

¹⁶ Радивоје Петковић, *Нишка гимназија: 1878–2003* (Ниш: Р. Петковић, 2003), 109.

¹⁷ Далибор Мидић, „Владика Јероним Јовановић“, Радио Глас епархије нишке, емисија *Знамениште Нишлије*, разговор је емитован 1. децембра 2018. година у 10 сати.

¹⁸ Историчар, професор, књижевник и један од најзначајнијих српских писаца реализма Стеван Сремац рођен је у Сенти 1855. У Ниш је дошао 1879. године, када је постављен за предавача у Нишкој гимназији. Предавао је географију, цртање и краснопис, српски језик, историју Срба, српску граматику и немачки језик. У овом месту је живео тринаест година, с прекидом од две године (1881–1883), које је провео у Пироту. Као изразитом традиционалисти, Сремцу је било блиско све оно што је носило дух старих времена. Скерлић наводи да се Сремац „ванредно осећа у том оријенталском и патријархалном свету, у тим источњачким декорацијама и међу тим људима старог кова“, а Јован Деретић је указивао да „између традиције и модернитета, Сремац сав у знаку традиције“, те да му је „ближи старовремски, патријархални, него модерни, грађански свет.“ У овој вароши је затекао оријенталну културу, мир и једноставност патријархалног света у који су се тек пробијали западноевропски културни утицаји, али када је 1892. године заувек отишао, Ниш више није био оријентална паланка, већ град постављен на западноевропским принципима. Никада се више није вратио у град који је много волео и о којем је писао. – Јован Скерлић, *Писци и књије* (Београд: Нолит, 1974), 92; Јован Деретић, *Историја српске књижевности* (Београд: Требник, 1996) 327.

¹⁹ Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу: архивска трага*, 14.

књига: *Голубица с цвешом књажества српског V*,²⁰ *Историја о последњем разоренију светиаго града Јерусалима и о узећу Констаншинопоља*,²¹ *Живот Александра Великог цара Македонског, Део 2*,²² *Сраженије страшно, и трозно между Србљима и Турцима на пољу Косову под књазом Лазаром*,²³ *Књига о народним песмама и приповекама славенским*.²⁴ Остатак од 458 књига чува се у оквиру библиотеке целине у спомен-соби Стевана Сремца у Народном музеју у Нишу, која је категорисана као културно добро од великог значаја.²⁵

У Народној библиотеци „Стеван Сремац“ је 2019. године, поводом обележавања 140 година њеног постојања, приређена стална изложбена поставка посвећена овим двома значајним личностима историје Библиотеке, али и културне историје града Ниша.

Нишка библиотека од 1914. до 1945. године: институционализација, страдање и почетак континуираног деловања

Пред почетак Првог светског рата, 1913. године, Библиотека је бројала 5000 дела у 11.000 свезака и имала је 705 читалаца који су у читаоници прочитали 1600, а позајмили 200 књига. Није било библиотекара, већ је одређивана особа која је на овим пословима проводила 17 сати недељно. Она није била стручна, а није имала ни довољно времена да, истовремено, ради на стручној расподели, инвентарисању, изради каталога и набавци књига.²⁶

По објави рата 1914. године, Влада Краљевине Србије, Двор, Народна скупштина, као и велики број државних установа и надлештава из Београда пренети су у Ниш. У прве две године Великог рата постао је ратна престоница Краљевине Србије, значајан центар политичко-дипломатских збивања у Србији и прибежиште за многе избеглице, а касније и за рањенике и болеснике. Према извештају директора Гимназије Михаила Бобића, библиотека је 1915. године, пред евакуацију, „поседовала 4127 разних дела са 11000 свезака, удобне и лепе зграде и добар намештај“.²⁷

Новембра 1915. године бугарска војска ушла је у Ниш. У просторијама Гимназије, учионицама и кабинетима, у Библиотеци (тзв. Јеронимова библиотека), као и у државној штампарији наишли су на запечаћене сандуке, у којима су се налазиле књиге из београдске народне, универзитетске библиотеке, нишке народне библиотеке, других нишких установа и библиотека из других српских градова.²⁸ Оне су заплане и као ратни плен пребачене у Софију. Из извештаја о Нишкој библиотеци, који је саставио директор Народне библиотеке у Софији Михаил Тихов, сазнаје се да је „импресионирао својим књигама, већина којих су биле инкунабуле (старе штампане књиге), српски часописи и новине, као и много страних вредних публикација из историје, географије, етнографије и др. У њој су се налазила и стара годишта научних не-

²⁰ Јован Хацић, ур., *Голубица с цвешом књажества српског* (Београд: Григоријем Возаровићем књиговезцем и књигопродавцем, 1854).

²¹ Викентије Ракић, *Историја о последњем разоренију светиаго града Јерусалима и о узећу Констаншинопоља* (У Београду: Правителственом књигопечатњом, 1854).

²² Квинт Курције Руф, *Живот Александра Великог цара Македонског. Део 1* (У Бечу: у штампарији Александра Андрића, 1857).

²³ Гаврило Ковачевић, *Сраженије страшно и трозно между Србљима и Турцима на пољу Косову под књазом Лазаром, случивше се 1389-го лѣту юнѣ 15 дана* (У Београду: У Књажеско-Србској Књигопечатњи, 1836).

²⁴ *Людевиша Шшура Књига о народним песмама и приповекама славенским* (У Новом Саду: У печатњи Дра Данила Медковића, 1857).

²⁵ „Одлука о утврђивању старе и ретке библиотечке грађе за културно добро од великог значаја“, *Службени гласник РС* Бр. 2 (10. 1. 2014). – преузето 5. 3. 2024, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/drugeorganizacije/odluka/2014/2/1>.

²⁶ Ковијанић, Нав. дело, 110–111.

²⁷ Вранеш, Нав. дело, 56.

²⁸ Е. Георгиев, „Бугарски извори о читалиштима и библиотекама у Србији до краја Другог светског рата“ (докторска дис., Филолошки факултет, 2022), 113–115, преузето 25. 2. 2024, <https://phaidrabg.bg.ac.rs/open/o:28287>.

мачких и француских часописа. Налазили су се исто и неколико српских рукописа. Имајући у виду значај циља средио сам ову библиотеку како би се цела узела; спакована је у 16 великих сандука“.²⁹

Друштвено-политичка ситуација по завршетку Првог светског рата утицала је и на културни развој Ниша. Два су периода која се могу издвојити: први, који је трајао до краја 1929. године и представљао обнову од велике економске кризе, и други, који је трајао од 1930. до 1941. године и представљао период видљивог привредног, политичког и културног опоравка. Културна делатност заснивала се на раду двадесетак културних институција и прилично развијеном књижевном стваралаштву, на богатој новинској, штампарској и издавачкој делатности и на културно-уметничком аматеризму.³⁰ У извесној мери они су препознају и у раду Библиотеке.

Министарство просвете је некадашњег директора Гимназије Михаила Бобића послало у Ниш да утврди стање у самој школи и другим културним установама у граду. Из извешатаја (24. април 1919) сазнаје се да је „слика Народне библиотеке стравична [...] јер није нађено апсолутно ништа по одласку Бугара и нашем повратку: ниједне књиге, ниједног парчета од намештаја. Од свега остале су само зграде које су биле страховито орабаћене“.³¹

Заплењене књиге из Библиотеке у Нишу и других нишких установа су после завршетка Првог светског рата, 1920. године, враћене из Софије, најпре у Београд, а затим 1922.³² године у Ниш. Новембра месеца у 17 сандука стигло је 1000 књига, што је представљало само део заплењене имовине. Њих је примио тадашњи директор Гимназије Милан Банић, који је од Министарства тражио и да се за библиотекара именује и један професор, како би почело њихово сређивање. Наредне године, фебруара 1923, стигло је решење о именовању професора Душана Милачића за библиотекара, који је на овом месту провео само годину дана, али је за ово кратко време најпре започео посао, а потом и много урадио на инвентарисању и сређивању књижног фонда.

Библиотека је свечано отворена за јавност 11. маја 1924. године. У периоду између два светска рата о њој су бринули тзв. стараоци, односно њом су управљали директори Гимназије. Они су се смњивали, као и библиотекарски. Током двадесетогодишњег рада, до 1944. године, стараоци су били: Светозар Цветановић (1925), Божидар Миловановић (1926–1927), Михаило Д. Милинковић (1928–1935), Анте Ганић (1935), Јован Чемерићић (1936–1944), Новак Буквић (до ослобођења), а професори-библиотекарски: Душан Милачић (1924), Никола А. Стојановић (1925) Миодраг Ризнић (1926–1927), Јован Николић (1928–1933), Миленко А. Марковић (1933–1934), Владимир Говедарица (1935–1940), Јован Богдановић (1940–1945). Осим Душана Милачића и Миодрага Ризнића, који су били професори књижевности, остали библиотекарски предавали су географију, француски и историју. „Сви наведени обављали су дужности као директори, односно професори у Гимназији, те нису могли да се посвете у потпуности раду у Библиотеци“.³³ Најпре као служитељ (1932–1933), касније као библиотекарски помоћник (1933–1941), радио је и Александар Курчанинов, у нишким круговима познат под називом деда Рус, који је, како је забележено, „радио непрекидно са читалачком публиком и о њему је остала прича као о човеку који је био саставни део библиотеке“.³⁴

²⁹ Исто, 116.

³⁰ Види: Д. Мирчетић и М. Матицки „Културни развој Ниша“, у *Историја Ниша. Књ. 2: од ослобођења 1878. до 1941* (Ниш: Градина: Просвета, 1984), 447-460.

³¹ Петковић, Нав. дело, 112.

³² У објављеној грађи постоје извесна неслагања око тачне године повратка фонда у нишку библиотеку те се у монографији *Јавне библиотеке у Србији између два светска рата* Биљане Ђурашиновић налази податак да је 17 сандука књига враћено у Ниш 1922, док је у *Извештају мушке гимназије у Нишу за школску 1931/32* наведена 1923. година. – *Извештај за школску 1931/32: мушка гимназија у Нишу* (Ниш: Штампарија Св. Цар Константин, 1932), 32.

³³ Narodna biblioteka „Stevan Sremac“ Niš, Fond Zavičajnog odeljenja, Rk 36, Predrag Cvetičanin, *Monografija Narodne biblioteke u Nišu*, 18.

³⁴ Ibid., 18.

Приходи којима је располагала Библиотека били су недовољни за набавку потребних књига и часописа, за корицење примерака, или поправку зграде и њених просторија. У поплави 1926. уништен је знатан фонд књига и часописа, као и сама зграда, која је и 1933. године била оштећена након детонације паклене машине у оближњем каналу. Своје фондове углавном је попуњавала поклонима Министарства просвете, Државне штампарије, Централног пресбиреоа и других установа, као и појединаца. У извештају Нишке гимназије за школску 1931/32. годину је забележено да је бројала 8000 дела, имала 2055 читалаца, ван библиотеке је књиге изнело 986 лица и радила је целе године, осим јуна и јула.³⁵ После шест година рада, према извештају за 1939/40. годину, располагала је са 9200 дела (15.300 свезака). Поред куповине из редовног годишњег буџета, Библиотека је добијала поклоне и, изузев наведених институција, још од Краљевске Банске управе (Просветно одељење) у Нишу, Српске краљевске академије, Етнографског музеја, Народне банке у Београду, Музеја Кнеза Павла у Београду, Државних тужилаштава у Нишу, Неготину, Пироту, Прокупљу, Цариброду и др. који су сваку штампану књигу у тим местима достављали Библиотеци. Било је 2375 читалаца, углавном из редова школске омладине, коју су највише интересовала дела из лепе књижевности, а ван библиотеке је издато на читање 825 књига.³⁶

Поред чињеница да су као библиотекари били ангажовани гимназијски професори, који нису могли у потпуности да се посвете раду са књигом и корисницима, да фонд није увећаван плански, већ поклонима и незнатним буџетским средствима „Народна библиотека у Нишу је своју делатност“, до почетка Другог светског рата, „обављала на задовољавајућ начин“.³⁷ Број књига се увећавао, читалаца је било више, организација рада је била боља. Књижни фонд се инвентарисао и био је подељен на одељке литерарни, научни, дечји, часописни и др.

Немци су бомбардовали Београд 6. априла, а Ниш 8. априла 1941. године. У разрушеном граду оштећени су и зграда и књижни фонд Библиотеке. Након обнове, у зграду је усељена немачка стража оближњег хотела „Парк“, а сама Библиотека је током окупације мењала локације. Године 1944. је наново оштећена, али у савезничком бомбардовању. У селидбама је из фонда нестало 2800 књига, а наводи се да је и немачка војска почетком окупације спалила 1000³⁸ примерака. Актом Окружног начелства округа Ниша донетим 25. маја 1943. забрањена је била позајмица књига марксистичко-комунистичке тематике, као и наслова писаца јеврејске народности.³⁹ После Другог светског рата изашла је из састава Нишке гимназије и почела је самостални развој.⁴⁰

Етапа развоја, гранања функција и задатака

Након ослобођења, Библиотека је смештена у Дом културе (Учитељски дом), у четири просторије које су јој додељене за рад: две читаонице, једна магацин књига, једна канцеларија, а у задужбинску зграду у Јеронимовој улици је усељена апотека XIII корпуса Народноослободилачке војске. У *Народном листу* 14. новембра 1944. године објављена је вест: „У вези са акцијом, предузетом после ослобођења, за оснивање или обнављање културно-просветних установа, предузете су мере за отварање народне библиотеке и читаонице у Нишу. Један велики центар, као што је Ниш, не може без јавне библиотеке и читаонице, која треба да служи свима грађанима, њиховом просвећивању и обавештавању. Како сада, услед околности, које

³⁵ Извештај за школску 1931/32: мушка гимназија у Нишу, 32.

³⁶ Извештај за школску 1939/40: Мушка гимназија у Нишу (Ниш: Штампарија Св. Цар Константин, 1940), 45–46.

³⁷ Биљана М. Ђурашиновић, *Јавне библиотеке у Србији између два светска рата* (Панчево: Градска библиотека, 2020), 75.

³⁸ Svetičanin, Nav. delo, 27.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Статус Народне библиотеке у првим годинама после рата није сасвим јасан. Није познато ко је био оснивач.

владају, нема могућности за куповину књига и часописа, то је једини начин да се библиотека комплетира, да грађани, који имају довољно књига, поклоне те књиге библиотеци. На тај начин, бар за први време, библиотека ће имати на располагању изванредан број књига, којима ће се грађани моћи да се користе. У том циљу умољавају се грађани да својим прилозима у књигама, омогуће што скорије отварање библиотеке. Књиге треба доносити у Лешјанинову улицу бр. 8, партер лево.⁴¹

Библиотека је почела да ради 1. априла 1945, а свечано је, уз присуство истакнутих личности друштвено-политичког живота и војних власти, отворена 30. априла 1946. у сопственој, задужбинској згради. Те године започета је израда првог, ручног, писаног азбучног каталога. Књижни фонд био је подељен на белетристику и научни фонд, а уведене су и књиге инвентара: један општи улазни инвентар и одељенски. Након три године имала 25.000 књига, око 300 разних часописа и 15 листова и часописа из Совјетског Савеза. Од 19. априла до 1. маја 1948. Људмила Михајловић и Радмила Чолаковић из Народне библиотеке Србије радиле су на сређивању часописа и издвајању књига на српском од стране књиге, помагале су око обраде и припреме на формирању предметног каталога. Истовремено су водиле стручни семинар о обради и каталогизацији књижних фондова.⁴² Велика поплава је, по трећи пут, 23. јуна 1948. године уништила 2174 књиге и скоро цео фонд листова и часописа (комплети завичајне и дневне штампе, целокупна предратна штампа) и библиотечку архиву, тако да од половине јуна до половине новембра библиотека није радила, а половином новембра је пресељена у Улицу победе и остала до 1951. године. После неколико промена локација, 1960. смештена је у зграду у Улици Боривоја Гојковића бр. 9, у којој се и данас налази.⁴³

Новом организацијом рада 1953. године почео је процес диференцирања књижних фондова и специјализације по одељењима и одсецима, чиме је постављена организација рада Библиотеке каква је и данас. Већ постојећем Дечјем одељењу, које је формирано 1947. године, прикључило се најпре позајмно, а потом и научно 1960. године Одељење периодике, а у наредним годинама и друга одељења. Данас је Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу организационо и стручно уређена по савременим библиотечким принципима.

Организациона структура

Одељење белетристике издвојено је као Позајмно одељење Народне библиотеке 1947. године. У фонду су заступљена дела такозване лепе књижевности свих жанрова, од класичних остварења до текуће књижевне продукције, домаћих и страних стваралаца. Поред белетристике постоји и богат избор наслова који припадају науци о књижевности (књижевна критика, историја и теорија књижевности) и део који чини средњошколска лектира. Фонд овог одељења је делимично отвореног типа, а намењен је корисницима старијим од 14 година. Организован је по УДК систему и броји близу 80.000 публикација. На Одељењу се обављају аналитичка обрада, редакција каталога, редакција одредница и УДК бројева. Ово најфреквентније Одељење које дневно, у просеку, посети око 300 корисника који на читање позајме око 600 књига, а редован део посла укључује и упис нових чланова и обнову чланарине. Рад на популаризацији књиге уопште и самог фонда, као део свакодневних послова, огледа се у организовању различитих активности, од разговора са корисницима, преко реализовања тематских и других изложби, до приказа књига у локалним медијима итд.

⁴¹ „Оснивање Народне библиотеке у Нишу“, *Народни лист* (14. XI 1944).

⁴² Ивана Петковић и Марина Вукашиновић, *Водич кроз Народну библиотеку „Стеван Сремац“, Ниш* (Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“, 2019), 10–11.

⁴³ Ово је била зграда Комунистичке општине у Нишу. Након Другог светског рата овде је радио први Градски народноослободилачки одбор (1944–1959), након чега је адаптирана за потребе библиотеке.

Године 1947. почело је да ради Научно-библиографско одељење, 1953. преименовано је у Научно, а седамдесетих година 20. века у Одељење стручне књиге. Данас броји близу 40.000 публикација из свих области људског знања. Намењено је средњошколцима, студентима, докторандима, истраживачима и свим читаоцима коју су заинтересовани за различите области од хуманистичких и природних до примењених наука. У оквиру Одељења налази се и богата референсна збирка енциклопедија, лексикона, стручних речника и приручника, а постоји и посебна збирка САНУ, коју најчешће користе истраживачи. Све књиге су сређене према *numerus currens* класификацији. Посебан део чине биографије, књиге популарне науке и публицистика, а то је грађа која се може издавати и ван установе, за разлику од већег дела фонда који се користи искључиво у две читаонице које су део овог Одељења. Једна је класична, а друга електронска, опремљена са шеснаест компјутера доступних за електронске изворе информација. Такође, на Одељењу стручне књиге обавља се и међубиблиотечка позајмица.

Одељење књиге за децу формирано је 1947. године као Пионирско одељење, које је до 1953. године прерасло у Омладинску библиотеку у оквиру ког је од 1956. до 1964. године радио и Пионирски кутак. Више пута је мењало локацију, а од 1991. се налази на Синђелићевом тргу бр. 2. Фонд је смештен по УДК класификацији и броји близу 43.000 публикација (референсна литература на српском и четири светска језика, популарна научна литература, белетристика, књижевна критика и грађа из теорије књижевности која се односи на књижевност за децу). Намењено је деци предшколског, млађег основношколског, старијег основношколског узраста и тинејџерима, с обзиром на то да је посебно издвојен део (кутак) са публикацијама, углавном белетристичком у складу са њиховим интересовањима. Приступ фонду је слободан, а у просеку стотинак корисника дневно изнајми око 250 књига. Велика пажња поклања се организовању едукативно-креативних радионица и других програма за децу и младе. Одељење сарађује с вртићима, школама, школским библиотекама, драмским секцијама основних и средњих школа, Учитељским друштвом, Луткарским позориштем и сл. Реализује сусрете деце с писцима, мале позоришне представе, изложбе. Поводом Светског дана књиге за децу (2. април) од 2003. године, организује, сада већ традиционални, дечји ликовно-литерарни конкурс.

Одељење серијских публикација формирано је 1960. године. Овде се обрађују, чувају и дају на коришћење периодичне публикације: часописи, новине (дневне и службене), билтени, годишњаци, алманаси, календари, летописи и зборници. Публикације овог одељења покривају различите области људског интересовања, као што су: историја, архитектура, култура, економија, психологија, социологија, медицина, пољопривреда, информатика и др. Фонд је смештен по УДК систему и има 1114 наслова у 342.047 свезака. У фонду се налази и Збирка старе и ретке периодике, 308 наслова часописа и новина, чува се издвојено, а највреднији примерци су: *Лешојис Мајице српске* (1827), *Босанска вила* (1887), *Бранич* (1877), *Хришћански весник* (1874), *Старинар* (1884). Значајан део збирке је доступан у дигиталној верзији. Одељење периодике располаже са 12 читалачких места у читаоници текуће дневне и ревијалне штампе и 30 читалачких места у читаоници за стручни рад.

Народни одбор општине Ниш на седници Општинског већа, која је одржана 25. јануара 1963. године, донео је Решење којим се Народна библиотека у Нишу одређује за матичну библиотеку на подручју општине Ниш, да би 1994. године постала матична за читав Нишавски округ.⁴⁴ Одељење за матичну делатност је извесно време радило у оквиру Одељења развоја да би се осамосталило 1998. године. Данас преко Одељења за матичну делатност Библиотека остварује законом поверене матичне послове за 86 регистрованих библиотека у мрежи Нишавског округа, вршећи надзор над њиховим радом, пратећи стручни рад и потребе за стручним усавршавањем, прати услове рада и предлаже мере за унапређивање библиотечке

⁴⁴ Драгослав Васић, „Стање и перспективе развоја јавних библиотека Нишавског округа“, *Библиотекар* Год. 50, бр. 1/2 (2008): 173.

делатности. Мрежа Библиотеке обухвата општине: Алексинац, Сврљиг, Гацин Хан, Долевац, Мерошина, Ражањ и нишке општине: Медијана, Црвени крст, Палилула, Пантелеј и Нишка Бања. Одељење прикупља стручне публикације, прати електронске изворе, учествује у реализацији стручних скупова и семинара и активно је укључено у рад Библиотекарског друштва Србије.

Одељење завичајних и посебних фондова сакупља и чува грађу која сведочи о богатој прошлости града, о савременој историји, о догађајима и личностима које су животне, професионалне, радне или политичке околности везале за Ниш. Формирано је 1976. године из других фондова, поклонима издавачке куће „Градина“ и Окружног јавног тужилаштва, као и куповином књига од нишких издавача и појединаца. На сличан начин, из фондова Библиотеке издвојена је и збирка серијских публикација деведесетих година 20. века, као и збирка старе и ретке књиге 1993. Због тога је те године измењен назив у Одељење завичајних и посебних фондова. Од библиотека поклоне чува део личне библиотеке Мирољуба Тодоровића, проф. др Јована Ћирића и Драгољуба Ж. Мирчетића, нишког историографа и публицисте. Кабинет графике настао је средином деведесетих година као јединствена збирка графичких отисака у Србији. Део фонда заузима грађа углавном необјављених или објављених млађих књижевних рукописа завичајних стваралаца. Осим ових посебних целина, значајан део представљају и збирке некњижне грађе које чине фото-документа, фоно-документа, филмови и видео снимци, картографска грађа. Међу њима је најбогатија збирка фото-документа која садржи фотографије, разгледнице, плакате, календаре и ликовне радове. Одељење прикупља и чува ситан документациони материјал, разврстан на програме, позивнице, пропагандни материјал (леци, рекламни и комерцијални проспекти и сајамски каталози) и пропагандни материјал политичких странака са избора на свим нивоима од почетка вишестраначког система у Србији. Грађа с овог одељења се не даје на коришћење ван Библиотеке. Фонд је сређен по *numerus currens* класификацији. Поред бриге о завичајној грађи, Одељење услужује кориснике, углавном студенте основних и мастер студија, докторанде, научне раднике и истраживаче, организује изложбе, обележава значајне датуме, јубилеје, годишњице. Овде се врши обрада серијских публикација и некњижне грађе, а сама грађа стиже као обавезан локални примерак или као поклон. У бројевима овај сложен и богат фонд чини скоро 14.000 монографских публикација, 744 наслова серијских публикација, 237 рукописа млађих завичајних стваралаца, близу 3500 јединица некњижне грађе.

У оквиру посебних фондова, збирка старе и ретке књиге броји 867 монографских публикација.⁴⁵ Најстарија је *Крашкоје најисаније о сјокојној жизни*.⁴⁶ Ту се налази и Сремчева лична библиотека од 62 књиге, које као ознаку власништва имају његов потпис на насловним странама. Кабинет графике броји 276 јединица.

Одељење набавке и обраде организовано је у првој половини осамдесетих година 20. века. Овде се обављају послови набавке монографских публикација за фондове свих одељења Библиотеке, целокупна физичка и библиографска обрада, и инвентарисање набављених публикација. Сви послови су од 2006. године потпуно аутоматизовани. Набавка монографских публикација се врши путем куповине и поклоне. Библиографска обрада публикација обухвата каталогизацију, предметну и стручну класификацију и обавља се у складу са међународним стручним стандардима у библиотечно-информативном систему НИБИС, чиме се ажурира база података и формира електронски каталог у коме је сваки запис компјутерски претражив по више параметара.

⁴⁵ Део овог фонда чинило је 170 књига из личних библиотека Карађорђевића и Обреновића, тзв. Дворска библиотека, која је 2003. године уступљена Народној библиотеци Србије на чување као национално добро.

⁴⁶ *Алексиа Везіліча Крашкоје најисаније о сјокојној жизни* (В'... Вієннѣ: Напечатанно при Їосифѣ Бл(а)городном оє Кіурцбек Восточном Ілїрїческом Дворном Тїпографѣ, 1788).

Кључну улогу у аутоматизацији Библиотеке има Одељење за одржавање и развој рачунарско-информатичког система и дигиталне процесе основано 2003. године. Оно аутоматизује све библиотечке послове, формира базу библиографских података, обезбеђује проток интерних информација, повезује се са другим базама података, институцијама и системима. Приоритет у раду овог одељења јесте да обезбеди неопходне референце како би се обавило креирање, допуна и ажурирање електронског каталога у библиотечко-информативном систему НИБИС, затим да одржава библиотечки веб-сајт, решава хардверске и софтверске потребе Библиотеке и дигитализује грађу како би се она заштитила и сачувала, и уједно била доступна што већем броју корисника.

Прихватањем погодности информационо-технолошког напретка, Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу пошла је путем трансформације и најпре је аутоматизовале све библиотечке послове, а потом је пажњу усмерила на дигитализацију библиотечке грађе. Први рачунар поклоњен је Библиотеци 1994. године⁴⁷, шест са пратећом опремом купљено је 1998, а рад на аутоматизацији пословања започео је девет година касније. Машински факултет у Нишу је развио библиотечки систем, програм НИБИС, који је почео да се примењује од 2003. Исте године је креирана и веб-страница. Овим програмом, као и техничком опремљеношћу омогућено је стварање електронске базе, најпре читалаца, а од 2005. и аутоматизација библиографске обраде публикација. Скенер је набављен 2011. чиме су се стекли услови и за почетак дигитализације библиотечке грађе. У сопственом систему, Одељење за одржавање и развој рачунарско-информатичког система и дигиталне процесе дигитализује књижну и некњижну грађу. У неколико колекција Дигитална библиотека Народне библиотеке „Стеван Сремац“ у Нишу представила је своју најстарију и највреднију библиотечку грађу. Поред књига, периодичних публикација, доступни су сликовна грађа и графички отисци. Најпре је дигитализована стара књига, односно издања до 1867. године и Библиотека Стевана Сремца. Од завичајне грађе, дигитализоване су најстарије књиге, часописи и новине, разгледнице и фотографије. Нарочито се водило рачуна да се одабраним публикацијама представе тадашње нишке штампарије. Збирка тренутно броји преко 1400 дигиталних јединица. Сви ресурси су постављени уз поштовање Закона о ауторским и сродним правима и доступни су за некомерцијалну употребу.

Одељење за заједничке програме од 2006. путем програмских активности и односима са јавношћу популарише Библиотеку. Поред књижевних промоција, изложби, уметничких вечери, предавања из различитих области, филмских и видео пројекција ова служба покреће и унапређује сарадњу са другим институцијама и појединцима у култури града. Својим активностима учествује у свим важним јубилејима и годишњицама у Нишу и Србији.

Још један од начина на који Библиотека промовише књигу, читање, своје фондове и стваралаштво завичајних аутора је и издавачка делатност, која је покренута 2004. До сада је објављено 37 штампаних издања и 17 електронских публикација. Од 2010. године је издавач и часописа за библиотекарство, информатику и културу *Библиозона*.

За унапређење културе, образовања, струке Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу добијала је различите награде и признања. Од прве републичке награде Секретаријата за културу НР Србије, коју је примила 1954. за рад и унапређење струке, до данас их се издвојило неколико које потврђују квалитет њеног рада, попут награде „Милорад Панић Суреп“, коју је Заједница матичних библиотека Србије доделила за постигнуте резултате у развоју библиотечке делатности и унапређивања библиотекарства у Републици (1978). Председништво СФР Југославије наградило ју је 1980. поводом стогодишњице постојања, а за истакнуте заслуге у приближавању књиге читаоцима и унапређивању библиотекарства, те допринос у ширењу просвете и културе. Исте године јој је додељен Орден заслуга за народ са златном звездом. Награда града Ниша „11. јануар“ додељена јој је 2017. године. Поводом Дана државности

⁴⁷ Поклонио Топлица Ђорђевић, власник тадашњег приватног предузећа „Кора“.

Србије 2020. године Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу награђена је Сретењским орденом другог степена.

Библиотека је, у складу са законима и другим актима, организовала свој рад у два сектора: према својој основној делатности, на Сектор за библиотечке послове и Сектор за опште, правне и финансијске послове. Сектор за библиотечке послове чине одељења набавке и обраде, стручне књиге, опште позајмно одељење, књиге за децу, периодика, завичајни и посебни фондови, одељење за матичне послове, развој, заједничке програме, три огранка (Ледена стена, Црвена звезда, Медијана), као и амерички, француски и руски културни центар. Министарство културе и информисања Републике Србије одобрило је 2022. године средства за реализацију пројекта *Ко што ћамо чиша* и набавку возила за потребе покретне библиотеке – библиобуса. У Библиотеци је запослено 49 радника, од чега библиотечки кадар чине 43 – 33 библиотекара и десет књижничара. Према подацима с краја 2023. године, након обављене редовне ревизије библиотечке грађе Библиотека располаже фондом од 224.768 монографских публикација, 2166 наслова серијских публикација, 3423 једнице некњижне грађе, 276 графичких отисака и броји око 30.000 чланова.

Закључак

Библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу развијала се и мењала заједно са градом и са ширим друштвено-историјским контекстом. Од почетака и скромне читаонице с орманом за књиге, столом и неколико столица, те библиотеке која је према извештају деловође Стевана Сремца, професора Гимназије, 1880. године имала 45 поклоњених књига, 22 домаћа и страна листа и часописа и бројала 107 чланова, током 145 година, израсла је установу културе и центар знања и информација у овом делу Србије. Упркос турбулентним историјским догађајима, истрајно је и методично обнављала и обогатила своје фондове и развијала библиотечку делатност. Данас је Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу организована по међународним библиотечким принципима и броји преко 220.000 монографских публикација, 2166 наслова новина и часописа из свих научних области, око 3500 једница некњижне грађе, 30.000 евидентираних чланова. Обавља матичну функцију за библиотеке Нишавског округа, поседује богату завичајну збирку, збирку некњижне грађе, стару и ретку књигу, кабинет графике, покретну библиотеку. Организује изложбе, предавања из различитих области, семинаре, књижевне промоције, унапређује сарадњу с институцијама и појединцима у Нишу те сарађује с библиотекама у Србији и окружењу. Развила је и издавачку делатност. Због свега наведеног постала је незаобилазни чинилац у развоју културе, образовања и науке у Нишу, југоисточној Србији и Србији. Пратећи савремене технологије, аутоматизовала је све библиотечке послове, дигитализовала је део своје библиотечке грађе, а тиме је Народна библиотека „Стеван Сремац“ Ниш постала и део умреженог, глобалног света и заједничког памћења.

Литература и извори:

1. *Алексија Везилича Крашкое најисаније ѿ сивокоиној жизни. В'... Виеннѣ: Напечатанно при Ђосифѣ Бл(а) городном ое Кирцбек Восточном Ђлйрическом Дворном Типографѣ, 1788.*
2. Deretić, Jovan. *Istorija srpske književnosti*. Beograd: Trebnik, 1996.
3. Đurašinović, Biljana M. *Javne biblioteke u Srbiji između dva svetska rata*. Pančevo: Gradska biblioteka, 2020.
4. Eren, Ismail. „Mithat-pašina biblioteka“. *Bibliotekar God.* 20, br. 1/2 (1968): 32–34.

5. Georgiev, E. „Bugarski izvori o čitalištima i bibliotekama u Srbiji do kraja Drugog svetskog rata“. Doktorska dis., Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, 2022. Preuzeto 25. 2. 2024. <https://phaidrabg.bg.ac.rs/open/o:28287>.
6. Хаџић, Јован ур. *Голубица сь цвейомъ књижесѣва србскоѣ*. Београд: Григоріемъ Возаровићемъ књиговезцемъ и књигопродавцемъ, 1854.
7. *Istorija Niša. Knj. 2: od oslobođenja 1878. do 1941*. Niš: Gradina: Prosveta, 1984.
8. „Iz naroda: Niš“. *Pravda* God. 1, br. 25 (25. 9. 1904): 3. Preuzeto 5. 3. 2024. http://www.digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_297E5B2BA5B6B1AB05C31088275D9858-1904-09-25.
9. *Izveštaj za školsku 1931/32: Muška gimnazija u Nišu*. Niš: Štamparija Sv. Car Konstantin, 1932.
10. *Izveštaj za školsku 1939/40: Muška gimnazija u Nišu*. Niš: Štamparija Sv. Car Konstantin, 1940.
11. „Javna blagodarnost“. *Istok* (9. III 1879).
12. Ковачевић, Гаврило. *Сраженіе сѣрашно и трозно между Србљима и Турцѣма на йюлю Косову йодъ князомъ Лазаромъ, случившесе 1389-мъ лѣтѣу юнія 15 гана*. У Бѣограду: У Княжеско-Србској Књигопечатни, 1836.
13. Ković, Gavrilo. *Narodna biblioteka u Nišu: (arhivska građa): (1894–1940)*. Beograd: G. Ković, 1986.
14. Квинт Курције Руф. *Животѣ Александрѣ Великоѣ царѣ Македонскоѣ. Део 1*. У Бечу: у штампарији Александра Андрића, 1857.
15. Людевица Шѣура Књиѣа о народнимъ йесмама и йриповедкама славенскимъ. У Новомъ Саду: У печатни Дра Данила Медаковића, 1857.
16. Medaković, Dejan. „Uvodna reč“. У *100 najznamenitijih Srba, XV–XX*. Beograd: Princip, 2001.
17. Milić, Dalibor. „Vladika Jeronim Jovanović“. Radio Glas eparhije niške Znamenite Nišljije. Razgovor je emitovan 1. decembar 2018. godina u 10 sati.
18. Narodna biblioteka „Stevan Sremac“ Niš. Fond Zavičajnog odeljenja. Rk 36. Predrag Cvetičanin, *Monografija Narodne biblioteke u Nišu*.
19. „Odluka o utvrđivanju stare i retke bibliotečke građe za kulturno dobro od velikog značaja“. *Službeni glasnik RS* Br. 2 (10. 1. 2014). Preuzeto 5. 3. 2024. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/drugeorganizacije/odluka/2014/2/1>.
20. „Osnivanje Narodne biblioteke u Nišu“. *Narodni list* (14. XI 1944).
21. Petković Ivana i Marina Vukašinović. *Vodič kroz Narodnu biblioteku „Stevan Sremac“, Niš*. Niš: Narodna biblioteka „Stevan Sremac“, 2019.
22. Petković Radivoje. *Niška gimnazija: 1878–2003*. Niš: R. Petković, 2003.
23. „Pismo uredniku“. *Niške novine* (1. V 1886).
24. Popović, Sreten L. *Putovanje po Novoj Srbiji*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1950.
25. Ракић, Викентије. *Исторія о йоследнѣмъ разоренію свейоѣа града Єрусалима и о узећу Констанѣиноѣоля*. У Београду: Правителственомъ књигопечатномъ, 1854.
26. Skerlić, Jovan. *Pisci i knjige*. Beograd: Nolit, 1974.
27. Stamatović, Desanka. *Čitališta u Srbiji u XIX veku*. 2. dopunjeno izd. Pančevo: Gradska biblioteka, 2011.
28. Vasić, Dragoslav. „Stanje i perspektive razvoja javnih biblioteka Nišavskog okruga“. *Bibliotekar* God. 50, sv. 1/2 (2008): 171–183.
29. Vraneš, Aleksandra. *Niška narodna biblioteka: dokument i svakodnevica*. Niš: Narodna biblioteka „Stevan Sremac“, 2004.

The Public Library “Stevan Sremac” Niš 145 Years of Continuance

Summary

In 2024, the “Stevan Sremac” Public Library of Niš will celebrate its one hundred and forty-five years of existence. In the history of the library, as if in a glass, the modern history of Niš was mirrored. It developed and changed together with the city and the broader socio-historical context. A historical review, from the beginnings of public activity in 1879 to the present day, points to periods, more or less successful, and personalities who shaped it. Despite the turbulent historical events, it persistently and methodically renewed and enriched its funds and developed library activities. From the beginning, a modest reading room with a bookcase, a table and a few chairs and a library, which according to the report of the foreman Stevan Sremac, professor of the Gymnasium, had 45 donated books and 22 domestic and foreign newspapers and magazines in 1880 and had 107 members during 145 years, has grown into a cultural institution, a center of knowledge and information in this part of Serbia. Today, the Public Library “Stevan Sremac” Niš is organized according to international library principles and has over 220,000 monographic publications, 2,166 titles of newspapers and magazines from all scientific fields, about 3,500 units of non-book materials, and 30,000 registered members. It performs the registry function for the libraries of the Nišava District, has a rich native collection, a collection of non-book materials, old and rare books, a cabinet of graphics, and a mobile library. It organizes exhibitions, lectures from various fields, seminars, and literary promotions, improves cooperation with institutions and individuals in Niš, and cooperates with libraries in Serbia and the surrounding area. She developed a publishing business. Following modern technologies, it automated all library operations, and digitized part of its library material, and thus the Public Library “Stevan Sremac” Niš became part of the networked, global world and shared memory.

Keywords: Public Library “Stevan Sremac” Niš, 145 years of work, jubilee, history, organization

Примљено: 5. марта 2024.

Исправке рукописа: 19. марта 2024.

Прихваћено за објављивање: 23. марта 2024.